

Marjan Šimenc

DIGITALNI RAZKORAKI ALI DIGITALNE NEENAKOSTI *(povzeto po članku: glej spodaj*)*

Izraz digitalni razkorak (*digital divide*) nastane leta 1995, ko ga novinarji nekaterih časopisov v ZDA začnejo uporabljati, da bi tematizirali razliko med dvema skupinama ljudi: tistimi, ki imajo dostop do rabe digitalnih medijev, in tistimi, ki dostopa nimajo. (Gunkel 2003) Ta razlika je postala pomembna zaradi družbenih posledic razvoja digitalnih medijev: več ko je virov in institucij dostopnih preko interneta, večja je prikrajšanost tistih, ki nimajo ustrezne povezave z njim. Na koncu drugega tisočletja se je zdelo, da je bil z večjo dostopnostjo tehnologije razkorak odpravljen. A zapolnitev prvega digitalnega razkoraka ni imela pričakovanih posledic. Izkazalo se je namreč, da problem ni bil samo dostop, kot so predvidevale prve konceptualizacije digitalnega razkoraka. Na izobraževalne dosežke učencev ne vpliva samo, ali imajo dostop, temveč ima nanje pomemben vpliv tudi način rabe računalnika in dostopa do interneta. (Warshauer 2010)

Da bi zajel to obliko razlik med učenci, Paul Attewell govori o *drugem digitalnem razkoraku*, ki se nanaša na način rabe tehnologije. (Attewell 2001, str. 253) Ta je povezana s spretnostmi, ki jih imajo učenci pri uporabi tehnologije, ter z načini rabe tehnologije. Izkaže se namreč, da lahko dostop do interneta, če ni skrbno organiziran, celo povečuje razlike med učenci, namesto da bi jih zmanjševal. Ta poudarek, ki opozarja na razvoj digitalnih spretnosti, postane splošno sprejet, tako da so ga v svoja priporočila prevzele tudi številne mednarodne organizacije. (Cf. OECD 2010)

Vendar se dostop in spretnosti pri različnih ljudeh ne prevedejo na enak način v pozitivne življenjske rezultate. *Tretja raven digitalnega razkoraka* tako skuša tematizirati razlike v »koristnosti« rabe interneta pri posameznikih, ki imajo podoben dostop in podobne digitalne spretnosti. Meri torej na razlike v sposobnostih posameznikov, da bi internet uporabili za doseganje pomembnih ciljev, povezanih z zaposlitvijo, zaslužkom, izobraževanjem, politično participacijo. (Van Deursen, Helsper 2015)

Če je prva linija razmisleka o digitalnem razkoraku opozarjala na ohranjanje razkoraka, ki se pojavi na drugih ravneh in v novih pojavnih oblikah, obstaja še druga linija nadaljnje razdelave vsebine digitalnega razkoraka. Ta digitalnemu razkoraku ni dodajala novih ravni, temveč je ponovno tematizirala stare oblike razkoraka ter poskušala pokazati, kako se digitalni razkorak ni samo premestil na nove ravni, temveč vztraja tudi na ravneh, kjer se je zdelo, da je že odpravljen.

Raziskave so tako pokazale, da med učenci vztrajajo razlike na prvi ravni digitalnega razkoraka, le da so sedaj bolj podrobne. Povezane so denimo s stabilnostjo digitalnega dostopa: dostop ima časovno dimenzijo, ta pa je lahko vir razlik na ravni fizičnega dostopa. Analiza privede do treh faktorjev: *doseči dostop, ohranjati dostop in shajati z izklopljenostjo* (Gonzales 2020, str. 47). Iz teh ugotovitev se lahko izpelje priporočilo: **ne zadošča ena velika investicija v tehnologijo, temveč je potrebna nenehna podpora za ohranjanje dostopa**. Ni namreč pomemben le dostop, tehnologija in programi, ki se jih uporablja (in ki se hitro spreminjajo in razvijajo), v veliki meri določajo obseg možnosti, ki jih ima posamezni uporabnik interneta.

Te rekonceptualizacije opozarjajo tudi na pomanjkljivosti koncepta razkoraka. Izkaže se, da je *binarna* konceptualizacija razkoraka nezadostna. Najprej zato, ker ne gre za preprosto opozicijo med »imeti dostop« ali »ne imeti dostopa«, temveč obstaja več oblik »imeti« dostopa. Namesto dveh ločenih skupin ljudi obstaja kontinuum, ki opozarja na velike razlike znotraj skupine »imeti«. (Warschuer 2010, str. 185) Ohranjanje koncepta digitalni razkorak lahko spodbuja napačno predstavo, da gre preprosto samo za dve skupini ljudi. Izraz tudi v osredje postavlja tehnologijo in njeno rabo, zapostavlja pa ljudi in družbeno okolje, ki pomembno vplivajo na to, kakšen pomen dobi posamezna tehnologija v družbi.

Kot pravi Warschuer (2010), pristop, ki se osredotoča na razlike v dostopu do računalnikov, fetišizira tehniko. V tehniki in tehnologiji vidi rešitve za probleme, ki so družbeni problemi. Težava koncepta digitalni razkorak je torej v tem, da je bil vpeljan z namero opozoriti na družbene neenakosti in se boriti proti njim, a njegova raba je nehote privedla do zoženja prostora razmisleka. Kompleksna družbena vprašanja se tako zvede na tehnološko vprašanje oziroma na vprašanje dostopa do tehnologije. S tem tehnologija lahko dobi status čarobne paličice, ki lahko z enim zamahom reši kompleksne družbene probleme. Koncept digitalnega razkoraka tako v ozadje potiska družbeni kontekst, v katerem se tehnologija uporablja.^[1]

Zaradi omenjenih slabosti koncepta so se pojavile konceptualizacije, ki delno opuščajo paradigmo digitalnega razkoraka. V tem kontekstu so pomembni pristopi, ki gradijo na konceptu **digitalne neenakosti**. DiMaggio in Hargittai (2001) tako opozarjata, da je raba IKT umeščena, tako kot so umeščeni tudi ljudje, ki jo uporabljajo. Neenakosti v rabi digitalnih medijev ne izvirajo iz enega dejavnika, za katerega je treba poskrbeti (na primer zagotoviti vsem učencem računalnik in povezavo z internetom), temveč gre za kompleksno konstelacijo, v kateri je treba upoštevati cel splet med seboj povezanih dejavnikov. Avtorja jih identificirata pet: *neenakost v opremi, v avtonomiji rabe, v spretnostih, v družbeni podpori in v ciljih, za katere je tehnologija uporabljena*.^[2]

Razumevanje enakih možnosti učencev, ki upošteva samo prvo raven digitalnega razkoraka, se v luči teh izpeljav izkaže za nezadostno. Zaradi možnosti, da obdobje izsiljenega dela na daljavo pomeni tudi začetek intenzivnejše vpeljave digitalnih tehnologij v vzgojo in izobraževanje, je potrebno opozoriti, da so nujni nadaljnji koraki, ki bodo ustrezno upoštevali stanje raziskav na področju digitalne neenakosti učencev in koncepcijo neenakosti, ki je vezana zgolj na dostop do tehnologije, povezali s koncepcijo, ki upošteva pomen družbene umeščenosti tehnologije in njene rabe.

Reference

- Attewell, P. (2001). The first and second digital divides. *Sociology of Education*, 74, št. 3, str. 252–259.
- Gunkel, D. J. (2003). Second thoughts: toward a critique of the digital divide. *New media & society*, 5, št. 4, str. 499–522.
- DiMaggio, P. in Hargittai, E. (2001). *From the »digital divide« to »digital inequality«: Studying internet use as penetration increases*, Working Paper 19. Center for Arts and Cultural Policy Studies, Woodrow Wilson School.

^[1] Da so družbeni dejavniki pri zasnovi in uporabi tehnologije ravno tako pomembni kot tehnološki, nekatere avtorji poskušajo zaznamovati na konceptualni ravni. Bijker (1997) to tematizira z vpeljavo koncepta *družbena-tehnologija* (sociotechnology).

^[2] Ob petindvajsetletnici digitalnega razkoraka je skupina avtorjev vpeljala koncept *sklad digitalnih neenakosti* (digital inequality stack), da bi z njim zajela številčnost, kompleksnost in prepletenost digitalnih neenakosti. (Robinson idr. 2020)

- van Deursen, A. in Helsper, E. J. (2015). The third-level digital divide: Who benefits most from being online? V: L. Robinson, S. R. Cotton, J. Schulz, T. M. Hale in A. Williams (ur.). *Studies in media and communications, Vol. 10: Communication and information technologies annual*. Bingle: Emerald, str. 29–52.
- Warschauer, M. (2002). Reconceptualizing the digital divide. *First Monday*, 7, št. 7.
- Warschauer, M. (2010). New technology and digital worlds: Analyzing evidence of equity in access, use, and outcomes. *Review of Research in Education*, 34, št. 1, str. 179–225.
- Warschauer, M. in Ames, M. (2010). Can one laptop per child save the world's poor? *Journal of International Affairs*, 64, št. 1, str. 33–51.

*ŠIMENC, Marjan. Vloga tehnologije v vzgoji in izobraževanju ter enake možnosti učencev v obdobju pandemije. *Sodobna pedagogika*. feb. 2021, letn. 72 = 138, posebna št., str. 12-26.